

Cesta za zrcadlo: Alternativní spiritualita a proč by se o ni měli křesťané zajímat

Jana Maryšková

Církev II. vatikánským koncilem vykročila vstříc člověku „dnešní“ doby. Začala se učit naslouchat jeho otázkám, konfrontovat se s tím, co se odehrává mimo její viditelné hranice, vystavit se pluralitě světa a být pastoračně přítomna v situacích radosti a naděje, smutku a úzkosti člověka „dnešní“ doby a světa, v němž tohoto člověka potkává,¹ neboť církev není jen duchovní společenství, které má „spásný a eschatologický cíl plně dosažitelný v budoucím věku“, ale i viditelné shromáždění, které sdílí s druhými lidmi stejný pozemský osud.²

Koncil tak v pastorální konstituci *Gaudium et spes* mluví nejen o tom, co církev světu dává, ale také o tom, co sama od světa přijímá a čemu se od něj učí, aby uměla citlivěji naslouchat druhým, rozumět proměnám kultury a nově formulovat vlastní poselství.³ Důležitým úkolem celého Božího lidu je proto četba znamení doby a jejich výklad ve světle evangelia,⁴ tedy skutečností a jevů, v nichž je zvláštním způsobem přítomna Boží výzva církvi i světu, resp. situací, které vybízí k rozpoznávání, jak Bůh promlouvá skrze svět k člověku a jak má na toto Boží promlouvání člověk odpovědět. Znamení doby však nemusí být jen pozitivní jevy. Mohou jimi být i krize, napětí nebo problematické kulturní procesy, pokud odhalují něco podstatného o člověku a jeho hledání.

V tomto smyslu lze za významné znamení současné doby považovat i fenomén tzv. alternativní spirituality, neboť vypovídá o hlubokých duchovních proměnách moderní společnosti i potřebách současného člověka. Církev, tedy všichni křesťané, v něm mohou rozpoznávat otáz-

¹ Srov. Hans-Joachim SANDER, „Theologischer Kommentar zur Pastoralkonstitution über die Kirche in der Welt von heute *Gaudium et spes*,“ in *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, sv. 4, zvl. vyd., Peter Hünermann – Bernd Jochen Hilberath (ed.), Freiburg – Basel – Wien: Herder, 2009, s. 864–869.

² *Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes* (ze 7. prosince 1965), in *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, čl. 40 [dále jen GS].

³ Srov. tamtéž, čl. 44.

⁴ Srov. tamtéž, čl. 4.

ky, které současný člověk klade a na jejichž základě lze dojít k hlubší reflexi vlastního poslání i k novému promýšlení toho, jak dnes hlásat evangelium člověku, který se sice vzdálil institucionalizovanému náboženství, ale nepřestal hledat duchovní rozměr života.

Tuto skutečnost reflektuje i předložený článek, který klade otázku, proč by se církev, resp. křesťané měli o tento fenomén zajímat. Vychází přitom z reality proměny evropské náboženské krajiny, v níž se tradiční církevní formy stávají pro většinovou společnost nesrozumitelnými a určitý segment populace tak hledá prostor pro saturaci svých psychosomatických, sociálních a spirituálních potřeb právě v prostředí alternativní spirituality. Představuje tři její možné podoby a ukazuje, v jakém smyslu mohou být chápány jako tzv. znamení doby a co vypovídají o církvi samotné vzhledem k její zodpovědnosti za dnešní svět, solidaritě s celou lidskou rodinou, ale i potřebě kritického postoje k nežádoucím vývojovým trendům.⁵

Název článku je inspirován knihou kanadské novinářky a publicistky Naomi Kleinové⁶ a vychází z poznatku, že mnozí z těch, kdo praktikují alternativní spiritualitu, tak často činí v ústraní,⁷ ve „světě za zrcadlem“.

1. KDYŽ NECHYBÍ BŮH, ...

Současná teologická diskuse o proměnách evropské náboženské krajiny reflektuje realitu, v níž se tradiční církevní formy stávají pro většinovou společnost nesrozumitelnými. Pastorální teolog Jan Loffeld ve své knize *Když Bůh nikomu nechybí* v této souvislosti dekonstruuje iluze o implicitní náboženské potřebě moderního člověka a na základě empirických dat konstatuje, že se většina evropské populace projevuje, řečeno slovy Maxe Webera, jako „nábožensky nemuzikální“, což je stále zřetelněji

⁵ Srov. Pavel AMBROS, *Pastorální teologie V: Církev, kultura, společnost, misie*, 2. přeprac. vyd., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 16.

⁶ Naomi KLEIN, *Dvojnice: Cesta do Světa za zrcadlem*, Praha: Alarm, 2025.

⁷ Srov. Magdalena DUŠKOVÁ – Pavel ŠPLÍCHAL, *Neříkejte tomu ezó: Česko uprostřed spirituální revoluce*, Praha: Alarm, 2025, s. 9; dále srov. Eleonóra HAMAR – Gábor OLÁH – Michaela ONDRAŠINOVÁ, „Etnografie očekávaného: holistická scéna v Mikulově,“ in *Náboženství v menšině: religiozita a spiritualita v současné české společnosti*, Dušan Lužný – Zdeněk R. Nešpor a kol., Praha: Malvern, 2008, s. 63–67, či Jana MARYŠKOVÁ, *Nemocniční kaplanství a alternativní spiritualita: Prakticko-teologická reflexe*, Praha: Grada, 2024, s. 146.

vidět nejen v Německu, ale i po celé Evropě a je proto třeba položit si otázku, zda „je náboženství ještě vůbec potřeba“.⁸

Löffeld poukazuje na sociologický posun v sekulárních společnostech (např. v Nizozemsku), v nichž je původní implicitní teismus či tzv. *něcismus* (víra v neosobní transcendentní sílu) stále více vytlačován *apateismem*, který je charakterizován bezvýhradnou lhostejností vůči transcendentním otázkám. V tomto sociokulturním kontextu dochází k erozi institucionálního náboženství. Pokud se v pozdní moderně vytrácí samotná existenciální otázka po transcendentní spáse, „ztrácí náboženství, jehož smyslem je existenciální odpověď, svou roli a konečně také funkci. Ta se drolí na mnoho funkcí, jež jsou sice jeho součástí, protože čerpají z náboženského jádra, ale pokrývají místa, která mohou být zároveň v péči – a někdy mnohem důkladnější – jiných.“⁹

Tento trend potvrzují i sociologické výzkumy fenoménu tzv. *nones* (osob, pro něž jsou náboženství, spiritualita a všechny podobné světónázory zcela neznámým nebo prázdným pojmem) v anglosaském a středoevropském prostoru. Jak ukazují rakouské a holandské studie, u této skupiny populace nelze předpokládat potřeby transcendentního smyslu: „Mnoho lidí nehledá nic, co by se dalo nazvat celostním nebo dlouhodobým konceptem a čemu běžně říkáme ‚smysl života‘. Život je epizodický, čímž občas dává smysl a což může být i zábavné.“¹⁰ Löffeld konstatuje, že lidé sice stále touží po „životě v plnosti“ (Jan 10,10), avšak v rámci tohoto světa, bez jakéhokoli „metafyzického lešení“. „To neznamená, že by už člověk nevnímal komplexní nahodilost – všeobecnou i osobní – života jako takového a že by už nebyla zdrojem utrpení. Nevede to ovšem, jak mimo jiné ukázala covidová doba, k návratu k náboženství.“¹¹

Podle religionisty D. Václavíka tak dnes tradiční církve stojí před zásadní otázkou, zda jsou připraveny vzdát se nároku na monopolní postavení v interpretaci světa a vstoupit do plurality náboženského trhu jako jeden z mnoha aktérů, což s sebou nese nutnost radikální pastorační otevřenosti a sebereflexe.¹²

⁸ Jan LOFFELD, *Když Bůh nikomu nechýbí: Úvahy o náboženské lhostejnosti*, Praha: Portál, 2025, s. 15–16.

⁹ Tamtéž, s. 37.

¹⁰ Tamtéž, s. 46.

¹¹ Tamtéž, s. 91.

¹² Srov. David VÁCLAVÍK, „Pandemie jako výzva a zkouška: co nám řekly uplynulé dva roky o církvích a jejich místě v současné české společnosti?“, in *Církev v době pandemie*, Michal Opatrný – Karel Šimr a kol., Brno: CDK, 2022, s. 49.

2. JAK LZE ALTERNATIVNÍ SPIRITUALITU CHARAKTERIZOVAT

Řada lidí dnes hledá odpovědi na obavy, potřeby, existenciální krize nikoli v prostředí tradičních církví, nýbrž v prostředí alternativní spirituality. Její boom nastal v České republice po roce 1989, a jak čísla naznačují, některou její formu dnes podle religionistky Z. Kostíkové provozuje v české společnosti cca 40 až 50 % lidí.¹³

Alternativní spiritualita je pestrý fenomén, který lze jen obtížně jednoznačně vymezit. D. Hamplová poukazuje na skutečnost, že v sociologii náboženství panuje značná terminologická a konceptuální nejasnost a existuje jen malá shoda v tom, jak tento fenomén definovat, nazvat a co do něj zahrnovat. Lze se setkat s označením alternativní religiozita, magie, okultismus, mystická tradice,¹⁴ ale také např. alternativní mystické proudy, spiritualita, alternativní spiritualita, neinstitutionalizovaná spiritualita, holistická spiritualita, okultně-esoterická víra nebo detradicionalizovaná a individualizovaná religiozita.¹⁵

Problematicčnost jednotné definice vychází mj. z toho, že již samotný termín *spiritualita* je dnes pojímán velmi široce, je používán řadou vědních oborů a již dlouho neoznačuje pouze tradiční, tedy křesťanskou spiritualitu. Postupně začal být používán bez vztahu ke svým křesťanským kořenům „pro označení individuálního, nezávazného, na instituci nezávislého náboženského zájmu s důrazem na vnitřní zážitek, svobodný rozvoj, tvořivost“,¹⁶ a rozšířil se i do mimokřesťanské oblasti – v 80. letech 20. století např. do psychologie. Příčinou této „emancipace“ pojmu spiritualita byl na jedné straně zvýšený zájem o mimocírkevní a alternativní podoby náboženství, zejména hnutí New Age, na druhé straně krize náboženských institucí a s nimi spojeného typu zbožnosti – religiozity.¹⁷

¹³ Zuzana KOSTÍKOVÁ, „New Age, ‚ezo‘, alternativní spiritualita,“ *Dingir*, č. 2 [26] (2023): 45.

¹⁴ Srov. Dana HAMPLOVÁ, „Čemu Češi věří: Dimenze soudobé české religiozity“, *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, č. 4 [44] (2008): 703–723; zde s. 704–705.

¹⁵ Srov. Dana HAMPLOVÁ, *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*, Praha: Karolinum, 2013, s. 31–32.

¹⁶ Zdeněk VOJTÍŠEK – Pavel DUŠEK – Jiří MOTL, *Spiritualita v pomáhajících profesích*, Praha: Portál, 2012, s. 10.

¹⁷ Srov. tamtéž.

Koncem 20. století nahradil v angličtině termín (nenáboženská) spiritualita zmíněný výraz New Age,¹⁸ tedy označení fenoménu, který lze považovat za jakýsi „mateřský proud“ alternativní spirituality. V souvislosti s New Age zmiňme vztah mezi pojmy New Age a *alternativní spiritualita*, které podle W. Hanegraaffa nelze užívat jako synonyma. Hanegraaff nahlíží na hnutí New Age jako na specifickou historickou a evoluční fázi západního esoterismu (s vrcholem v 70. a 80. letech 20. století), která posloužila jako katalyzátor. Prvky původně vázané na toto specifické „hnutí“ se následně rozptýlily do širšího kulturního mainstreamu a daly vzniknout současné alternativní spiritualitě.¹⁹ Ta již postrádá kontury uceleného hnutí a přeměnila se do podoby žitého náboženství (*lived religion*), v němž jedinec vystupuje jako autonomní aktér.²⁰ Podle Hanegraaffa tak lze říci, že skončilo New Age *sensu stricto*, které se formovalo od první poloviny 20. století především v britském prostředí pod vlivem teosofie a antroposofie. Od konce 70. let vzniká New Age v širším slova smyslu (*sensu lato*), s kořeny v americké kontrakultuře, které se transformovalo do podoby decentralizovaného kulturního a duchovního prostředí,²¹ pro nějž se, jak uvádí Kostičová, „od té doby hledá vhodnější označení“.²²

Základní teoretický rámec pro definici fenoménu alternativní spirituality poskytuje koncept „spirituální revoluce“ P. Heelase a L. Woodheadové, který podle C. Taylora představuje „masivní subjektivní obrat moderní kultury“ (*the massive subjective turn of modern culture*).²³ Heelas a Woodheadová popisují hluboký kulturní posun od náboženství spojeného s „životem podle pravidel“ k spiritualitě chápané jako „život v souladu s vlastním prožíváním“. Tento posun demonstrují na rozlišení uvedených protichůdných forem prožívání posvátna: 1.) náboženství jako „života podle pravidel“ (*life-as religion*), kdy člověk žije svůj život

¹⁸ Pozn.: Podobně, jako začal být v angličtině postupně vnímán jako pejorativní termín New Age, je v češtině vnímán jako pejorativní výraz „esoterika“ či „ezo“. Srov. Kostičová, „New Age, 'ezo', alternativní spiritualita: Problém terminologie“, s. 51. Míněno je zde New Age jako *sensu lato*.

¹⁹ Srov. Wouter J. HANEGRAAFF, *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, Leiden – New York – Köln, 1996, s. 94–100, 514–524.

²⁰ Srov. Meredith B. Mc GUIRE, *Lived Religion: Faith and Practice in Everyday Life*, Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 97–115.

²¹ Srov. HANEGRAAFF, *Age Religion and Western Culture*, s. 96–97.

²² Kostičová, „New Age, 'ezo', alternativní spiritualita“, s. 44.

²³ Charles TAYLOR, *The Ethics of Authenticity*, Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1992, s. 26.

„jako“ někdo, tzn., že naplňuje předem dané vnější role (otec, věřící, občan) a podřizuje se vnější autoritě, vyšší pravdě, tradici či transcendentnímu Bohu. Význam životu dává plnění povinností. 2.) Spiritualita, spojená s „životem v souladu s vlastním prožíváním“ (*subjective-life spirituality*), kdy se středem zájmu stává vnitřní život, emoce, tělesné prožívání a osobní rozvoj. Člověk se neobrací k autoritě „tam venku“, ale hledá autentické spojení se sebou samým a s posvátnem, které je imanentní. Tento teoretický model autoři ověřovali v rozsáhlém empirickém výzkumu v anglickém městečku Kendal (tzv. *Kendal Project*).²⁴

Heelas a Woodheadová tedy popisují subjektivní obrat jako přesun duchovní autority z vnějších institucí do nitra jednotlivce, čímž stírají dualismus mezi pozemským a božským. Tento přístup staví na holistickém vnímání, kde se osobní zkušenost stává primárním nástrojem k pochopení reality. Podobně shrnuje jejich pojetí i D. Václavík: „Spiritualita je založena na takovém chápání posvátna, které zdůrazňuje vnitřní zdroje významnosti a autority. Tím je odmítnut dualismus imanentního a transcendentního a celý systém je založen na holistickém výkladu skutečnosti umožňujícím skrze vlastní subjektivitu dosáhnout podstaty bytí, a dokonce skrze tu samou subjektivitu se na této podstatě podílet a rozvíjet ji. A právě tento rys spojuje aktivity jako reiki, channeling, aromaterapii, tai-či a mnohé další zahrnované do konvenčního označení New Age.“²⁵

Souhrnně lze tedy říci, že alternativní spiritualita je přímým a nejvýraznějším projevem „spirituální revoluce“, kterou sociologové Heelas a Woodheadová definují prostřednictvím konceptu subjektivního obratu spočívajícího v odklonu od vnějších institucionálních autorit a povinností směrem k vnitřnímu prožívání, osobní autenticitě a seberozvoji. Klíčovou roli hraje radikálně proměněné pojetí lidského „Já“ (*Self*), které se stává samotným centrem posvátna.²⁶ V alternativní spiritualitě již není

²⁴ Srov. Paul HEELAS – Linda WOODHEAD et al., *The Spiritual Revolution: Why religion is giving way to spirituality*, Oxford: Blackwell Publishing, 2005, s. 2–4, 30–31, 111–113.

²⁵ VÁCLAVÍK, „Pandemie jako výzva a zkouška,“ s. 43–44.

²⁶ Pozn.: Heelas definuje i jádro hnutí New Age jako spiritualitu-Já (*Self-spirituality*), jejímž základním axiomem je přesvědčení, že lidské nitro (skutečné Já) je ve své podstatě božské a posvátné. Hnutí podle něj funguje na principu detradicionalizace, kdy jedinec odmítá vnější náboženské autority, dogmata a instituce, a namísto toho se obrací ke své vlastní vnitřní zkušenosti jako k jedinému legitimnímu zdroji pravdy a morálního vedení. Srov. Paul HEELAS, *The New Age Movement: The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*, Oxford: Blackwell Publishing, 1996, s. 2–4.

jedinec vnímán jako bytost podřízená transcendentnímu Bohu, ale jako nositel nejvyšší morální autority. Pravda a duchovní pokrok se nehledají v posvátných textech, nýbrž skrze subjektivní zkušenost a kultivaci vlastního potenciálu. Práce na sobě, psychoterapie a péče o tělo i mysl se tak v rámci alternativní spirituality transformují v posvátnou praxi, kde se individuální lidské prožívání stává hlavním měřítkem spirituality.

3. NĚKOLIK MOŽNÝCH POHLEDŮ NA ALTERNATIVNÍ SPIRITUALITU

V křesťanském teologickém diskursu vyvolává alternativní spiritualita široké spektrum reakcí – od profesního zájmu, přes apologetické odmítání, až po lhostejnost interpretující tento fenomén jako projev „banalizace a trivializace spirituality“.²⁷ Z hlediska praktické teologie je však nezbytné překročit tyto pozice a zamyslet se nad tím, na jaké potřeby tento fenomén reaguje a co znamená pro církev a její pastorační

3.1 *Alternativní spiritualita jako touha po hlubší spiritualitě, po smyslu*

Na alternativní spiritualitu jako symptom nenaplněných spirituálních a existenciálních potřeb upozornila již Papežská rada pro kulturu a Papežská rada pro mezináboženský dialog, které v kontextu analýzy hnutí New Age konstatovaly, že rozvoj alternativních spirituálních směrů představuje pro křesťanské církve zásadní pastorační zrcadlo. Růst popularity těchto hnutí indikuje, že institucionální náboženství často nedokáže adekvátně saturovat legitimní touhu moderního člověka po hlubší spiritualitě, která se bezprostředně dotýká emocionální a existenciální roviny lidské zkušenosti „v namnoze odcizeném světě“.²⁸

V dnešní společnosti, která generuje permanentní strukturální úzkost, sociální izolaci a pocit ztráty stability, mohou alternativní praktiky plnit specifickou stabilizační funkci. Témata, která lidé prostřednictvím alternativní spirituality řeší – ať již zvládání somatických krizí, překoná-

²⁷ Tomáš HALÍK, *Odpoledne křesťanství: Odvaha k proměně*, Praha: NLN, 2021, s. 193.

²⁸ PAPEŽSKÁ RADA PRO KULTURU – PAPEŽSKÁ RADA PRO MEZINÁBOŽENSKÝ DIALOG, *Ježíš Kristus, nositel živé vody: Křesťanské zamyšlení nad New Age*, Praha: ČBK, 2003, s. 10.

vání osamělosti, naplnění potřeby sebepéče, či rozvíjení genderově specifické spirituality – odrážejí reálný deficit bezpečí a smyslu.

Alternativní spiritualita zároveň implicitně artikuluje kritiku dominantních struktur západní racionality a modernity. Představuje reakci na „materialismus všedního života, [...] redukcionismus, který odmítá vzít v úvahu náboženské a nadpřirozené jevy; průmyslovou kulturu divokého individualismu, která učí egoismu a nehledí na druhé, na budoucnost ani na životní prostředí“,²⁹ ale také na technokratický redukcionismus konvenčního zdravotního systému, který má tendenci nahlížet na lidského jedince pouze jako na „objekt“ lékařské intervence a opomíjí jeho psychosomatickou celistvost.

Alternativní spiritualita, zejména některé její projevy, bývá často redukována na pouhý způsob odreagování. Bernhard Grom hovoří v této souvislosti o tzv. užitkové esoterice, která slouží zábavě, ukrácení času hrou, hovorem nebo četbou. Používá pro ni rovněž pojmy pop-esoterika či společenská esoterika.³⁰ Takto zúžený pohled by však znamenal rezignaci na hlubší sociologické a teologické porozumění. Pro mnoho lidí může být alternativní spiritualita zejména v hraničních životních situacích často jediným řešením a odpovědí na otázky a úzkosti, na něž ani věda, ani racionalita odpovědi nedávají. Může dávat smysl v okamžicích, kdy člověk nevidí nic jiného, co by smysl dávalo.

Jedná se o témata, která by neměla být cizí ani křesťanům. Je proto třeba, aby se církev učila „naslouchat křiku, často tichému, který stoupá ze srdcí osob a který, jestliže ho církev neslyší, je přivádí jinam“. ³¹ Měla by si tudíž položit otázku, zda hlas těchto lidí nepřeslechl či ho možná ani nechtěla slyšet a pokusit se reflektovat to, co alternativní spiritualita zrcadlí.

3.2 Solidární či angažovaná spiritualita

Alternativní spiritualita bývá často chápána jako individualistický fenomén, orientovaný primárně na seberealizaci, vlastní duchovní růst či soukromou psychosomatickou harmonizaci. Empirické výzkumy nein-

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Srov. Bernhard GROM, „Esoterika dnes,“ *Teologické texty*, č. 3–4 [2] (1991): 91.

³¹ PAPEŽSKÁ RADA PRO KULTURU – PAPEŽSKÁ RADA PRO MEZINÁBOŽENSKÝ DIALOG, *Ježíš Kristus, nositel živé vody*, s. 10.

stitucionalizované spirituální scény v českém kontextu tento rys do jisté míry potvrzují.³² Takovýto obraz alternativního milieu je však neúplný. V rámci žitého náboženství (*lived religion*) se vedle privátních forem konstituuje specifický proud označovaný jako angažovaná či solidární spiritualita (*engaged spirituality*). Tento směr přesouvá akcent z vnitřního prožívání směrem k sociální a ekologické odpovědnosti. Nejedná se zpravidla o izolované jedince, nýbrž o dynamické sítě a komunity aktérů, kteří sdílejí hodnotové syžety a socializují se skrze společné etické imperativy.³³

Angažovaná alternativní spiritualita je charakterizována vysokou senzitivitou vůči strukturálnímu utrpení, sociální nespravedlnosti a environmentální degradaci. Vychází z holistického předpokladu radikální propojenosti veškerého života.³⁴ Takto pojatá alternativní spiritualita se neuzavírá do soukromé sféry, ale stává se motivací k odpovědnosti za svět, promítá se do životního stylu, hodnot a společenských postojů – do ekologického myšlení, důrazu na udržitelnost či solidaritu. Klimatická krize, sociální nerovnosti, války či ničení ekosystémů nejsou jen politickými problémy, ale také otázkami etiky a soucitu.

Tento motiv není vlastní jen alternativním proudům. Podobné důrazy nacházíme i v některých náboženských tradicích. Příkladem může být uskupení Engaged Dharma, v „jehož rámci lidé z Izraele pomáhají Palestincům a Palestincům například sbírat olivy na Západním břehu Jordánu. Svou přítomností zároveň vytvářejí alespoň malou pojistku proti krutému jednání izraelských vojáků vůči místním. Engaged Dharma, která vychází z indické filosofie, má několik zásadních princů. Patří mezi ně hluboký závazek omezit či odstranit utrpení, snaha o změnu sociálních podmínek i sociálního vědomí a také verbální i fyzické nenásilí“.³⁵

Jedna ze sítí Engaged Dharma, Centrum Eco Dharma (*Eco-Dharma Centre*) v katalánských Pyrenejích, pořádá kurzy pro ekologické a sociál-

³² Olga NEŠPOROVÁ, „Českolipská necírkevní spirituální scéna,“ in *Náboženství v menšině: Religiozita a spiritualita v současné české společnosti*, Dušan Lužný – Zdeněk R. Nešpor a kol., Praha: Malvern, 2008, s. 159.

³³ Srov. Zuzana Kostičová, „Se Zuzanou Kostičovou o tom, proč tomu nemáme říkat ezo,“ in Magdalena Dušková – Pavel Šplíchal, *Neříkejte tomu ezo*, Praha: Alarm, 2025, s. 33.

³⁴ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO KULTURU – PAPEŽSKÁ RADA PRO MEZINÁBOŽENSKÝ DIALOG, *Ježíš Kristus, nositel živé vody*, s. 14–17.

³⁵ DUŠKOVÁ – ŠPLÍCHAL, *Neříkejte tomu ezo*, s. 197.

ní aktivisty. Učí je propojovat ekologii, učení buddhismu, psychologii a meditační techniky dharmy pro efektivní, ale nenásilný aktivismus.³⁶ Podobně financuje např. Mezinárodní organizace *Pagan Aid* environmentální a rozvojové projekty pro chudé komunity v rozvojových zemích, přičemž vychází z pohanské etiky úcty k Zemi a lidem.³⁷ Hnutí jako *Extinction Rebellion* (v České republice *Rebelie proti vyhynutí*) nebo ekologické protesty proti těžbě dřeva a uhlí často zahrnují rituály, bubnování a vzývání duchů země. Aktivisté vnímají obranu lesa jako obranu živé, posvátné bytosti (Gaii).³⁸

Vedle environmentálního aktivismu se angažovaná alternativní spiritualita projevuje např. v kontextu současného feminismu. Mnohé alternativní směry (např. hnutí Bohyně – *Goddess movement*, moderní čarodějnictví) odmítají tradiční patriarchální struktury velkých náboženství, angažují se v boji za práva žen, sexuálních menšin a tělesnou autonomii. Hnutí Bohyně je propojeno s ekofeminismem, často se prolíná s hnutím *Wicca*, eklektickým novopohanstvím nebo ženskou spiritualitou v rámci *New Age*.³⁹

Současná alternativní spiritualita má vazbu také na politický aktivismus: „Snaha dosáhnout idealizovaného ‚nového věku‘ se tu pojí se snahami nastolit dokonale spravedlivý řád, obojí se pak často realizuje na principu spirituálního holismu a jeho idejí rovnováhy binarit. Je třeba zdůraznit, že ne každá rovina současné alternativní spirituality má politické rozměry a ne každá forma politického (zejména levicového) aktivismu má rozměry spirituální.“⁴⁰ Příkladem politického aktivismu může být další ze sítí *Engaged Dharma*, americká organizace *Buddhist Peace Fellowship*, která otevřeně vystupuje proti rasismu, ekonomické nerovnosti a porušování lidských práv. Členové blokují stavby ropovodů, demonstrují za práva menšin a propojují při tom meditační praxi s radikální politikou.⁴¹

Tento typ alternativní spirituality lze chápat jako příklad širšího trendu: duchovní praxe se stává zdrojem etické motivace pro společenské

³⁶ Srov. ECO DHARMA CENTRE, <https://ecodharma.com/> [cit. 30. 5. 2026].

³⁷ Srov. PAGAN AID, <https://www.paganaid.org/what-we-do/> [cit. 30. 5. 2026].

³⁸ Srov. REBELIE PROTI VYHYNUTÍ, <https://www.extinctionrebellion.cz/> [cit. 30. 5. 2026].

³⁹ Srov. KOSTIČOVÁ, „Současná alternativní spiritualita,“ s. 71; dále srov. Zdeněk VOJTÍŠEK, *Encyklopedie náboženských směrů v České republice: Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*, Praha: Portál, 2004, s. 248–249.

⁴⁰ Tamtéž, s. 70.

⁴¹ Srov. BUDDHIST PEACE FELLOWSHIP, <https://www.bpf.org/> [cit. 30. 5. 2026].

jednání – angažovanost v mírovém hnutí, ochraně lidských práv, ekologickém aktivismu apod. Neodděluje člověka od reality, ale stává se formou proměny světa. Zároveň otevírá možnost dialogu mezi různými duchovními tradicemi včetně křesťanství, které mohou sdílet společný cíl – proměnu světa skrze soucit, odpovědnost a péči o život.

3.3 *Problematická konspiritualita*

Rychle se měnící společenské nároky a potřeby dnešního člověka staví tradiční církve před nové výzvy. Vzniká prostor, který zaplňují specifické segmenty alternativní spirituality, propojující se mj. i s politickými a sociálními narativy. Tento fenomén byl asi nejvýrazněji patrný během pandemie covidu-19. Pro jeho reflexi je však třeba opustit některé interpretace, které konspirační teorie nahlížely jako pouhý projev kognitivního selhání, dezinformační negramotnosti či zjevných omylů,⁴² a vymezit základní pojmový aparát rozlišující termíny konspiracismus, konspirační teorie a konspiritualita.

Konspiracismus představuje specifický světonázor a obecný sklon věřit, že historické a společenské události jsou tajně řízeny mocnými, zlovolnými silami – nic se neděje náhodou, vše je dopředu naplánované, navíc nic není takové, jak se zdá, pravda je záměrně skrytá před veřejností a všechno je propojené, takže i zdánlivě nesouvisející události mají společného jmenovatele.⁴³ *Konspirační teorie* je konkrétní narativní vyprávění o takovém spiknutí. Její podstatou z hlediska současné sociologie vědění není její faktická (ne)pravdivost či shoda s realitou, neboť to, co je v jednom diskursu etablovanou informací, může být v jiném normativně označeno za konspiraci. Definičním znakem konspirační teorie je její apriorní opozice vůči etablovaným autoritám (vědeckým, politickým, mediálním) a jejich oficiální verzi událostí.⁴⁴ *Konspiritualita* je pak specifický hybridní systém, který propojuje konspirační teorie

⁴² Srov. Katharina THALMANN, *The stigmatization of conspiracy theory since the 1950s: „a plot to make us look foolish“*, London – New York: Routledge, 2019.

⁴³ Srov. Michael BARCUN, *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*, Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 2003, s. 3–15.

⁴⁴ Srov. Joseph E. USCINSKI (ed.), *Conspiracy Theories and the People Who Believe Them*, Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 32–45.

(politicko-společenská rovina) s alternativně-spirituálními směry (duchovní rovina).

Tento termín, kterým se budeme nadále zabývat, poprvé systematicky rozpracovali Ch. Wardová a D. Voas. Ve své studii vycházejí z pozorování, že alternativní spiritualita a konspirační myšlení mají překvapivě mnoho společných struktur. Sdílejí přesvědčení, že běžná společnost žije v určité iluzi a skutečná pravda je skrytá pod povrchem oficiální reality. Konspirační teorie tvrdí, že svět je tajně manipulován mocenskými elitami, zatímco alternativní spiritualita často pracuje s představou „vyššího vědomí“, duchovního probuzení nebo hlubšího poznání dostupného jen těm, kdo „procitli“. Právě spojení těchto dvou rovin tvoří jádro konspirativity.⁴⁵

Wardová a Voas zároveň upozorňují, že konspirativita není jen okrajovým fenoménem spojeným s několika radikálními skupinami. Naopak velmi dobře odpovídá kulturním podmínkám pozdně moderní společnosti charakterizované individualizací, oslabením důvěry v instituce a přesunem autority od tradičních struktur k individuální zkušenosti. Pravda již není ověřována především autoritou institucí, tradice či odbornosti, ale stále více osobním pocitem, intuicí a subjektivním přesvědčením.⁴⁶ V tomto ohledu lze konspirativitu chápat jako radikalizovanou podobu širšího kulturního procesu, který P. Heelas označuje jako „subjektivní obrát“.

Prostřednictvím internetu a sociálních sítí se dříve oddělené světy začaly intenzivně prolínat. Online prostředí vytvořilo prostor pro vznik nových hybridních komunit, v nichž se propojují wellness kultura, esoterika, antiinstitucionální postoje a konspirační narativy.⁴⁷ Pandemie covidu-19 tento proces výrazně urychlila a zviditelnila. Objevily se různé anti-vax spirituality, představy o „vibrační ochraně“, duchovní interpretace pandemie nebo odpor vůči opatřením chápáným jako součást manipulace systému.

Konspirativita se stala relevantní také v teologickém kontextu jakožto výzva k hlubšímu rozlišování duchů. Pandemie covidu totiž ukázala,

⁴⁵ Srov. Charlotte WARD – David VOAS, „The Emergence of Conspirativity,” *Journal of Contemporary Religion*, č. 1 [26] (2011): 103–121.

⁴⁶ Srov. tamtéž.

⁴⁷ Srov. např. Lenka KABRHELOVÁ, „Konspirativita: Co ukazuje nový průzkum víry v dezinformace,” <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/audio-podcast-5-59-neco-natom-je-kdo-a-jak-moc-v-cesku-veri-konspiracim-a-dezinformacim-232520> [zveřejněno 15. 6. 2023, cit. 15. 3. 2026]; dále srov. KLEIN, *Dvojnice*, s. 194–195.

jak se autentická duchovní touha může propojit se strachem, nedůvěrou a potřebou jednoduchých vysvětlení. Některé reakce během pandemie odhalily, že část křesťanského prostředí byla vůči podobným narativům mimořádně vnímavá. Objevovaly se výroky, že „věřící se nemohou nakazit“, ⁴⁸ že eucharistie automaticky chrání před nemocí, ⁴⁹ či teatrální projevy zažehnávání choroby pomocí posvátných předmětů. ⁵⁰

Situace si vyžádala reakci Kongregace pro nauku víry ⁵¹ i papeže Františka, který jasně deklaroval, že „nechat se očkovat vakcínami, které byly povoleny příslušnými orgány, je aktem lásky“, ⁵² a apeloval na podávání pravdivých informací. ⁵³

Konspiritualita pro církve zafungovala jako určité zrcadlo, které ukázalo, že samotná religiozita nemusí automaticky znamenat zralou víru, ani jednání ve prospěch bližního v duchu evangelia. V některých případech převážila náboženská ideologická identita nad konkrétní odpovědností za druhé a praktickou láskou k bližnímu. ⁵⁴ Právě zde se otvírá prostor pro zmíněné rozlišování duchů v ignaciánském smyslu, k němuž ostatně často vybízel i papež František ⁵⁵ – je třeba se nejen ptát, zda určitý postoj používá náboženský jazyk, ale především jaké ovoce přináší. Zda vede k pokoji, solidaritě, pravdivosti a odpovědnosti, či naopak ke strachu, podezírání, duchovní pyšce a uzavřenosti. Jinými slovy

⁴⁸ Srov. KLEIN, *Dvojnice*, s. 194.

⁴⁹ Srov. Tomáš HALÍK, *Čas prázdných kostelů*, Praha: NLN, 2020, s. 26.

⁵⁰ Srov. tamtéž.

⁵¹ VATICAN News, „Kongregace pro nauku víry označila proticovidové vakcíny za mravně přijatelné,“ <https://www.vaticannews.va/cs/vatikan/news/2020-12/kongregace-pro-nauku-viry-oznacila-proticovidove-vakciny-za-mra.html> [zveřejněno 21. 12. 2020, cit. 15. 3. 2026]. Pro úplnost dodejme, že Kongregace rovněž konstatovala, že „jedinci, kteří z důvodu svědomí odmítají očkování vakcínami vyrobenými na základě buněčných linií z potracených plodů, se mají zasadit o to, aby zabránili šíření nákazy za pomoci jiných preventivních prostředků a vhodného chování, a tak vyloučili jakékoli zdravotní riziko“ pro nejzranitelnější osoby.“ Tamtéž.

⁵² VATICAN News, „Papež: Očkování proti koronaviru je úkonem lásky, který nás společně zachrání (shrnutí papežova učení o globální zdravotní krizi),“ <https://www.vaticannews.va/cs/papez/news/2022-08/papez-ockovani-proti-koronaviru-je-ukonem-lasky-ktery-nas-spol.html> [zveřejněno 12. 8. 2022, cit. 15. 3. 2026].

⁵³ Srov. tamtéž.

⁵⁴ Srov. KLEIN, *Dvojnice*, s. 245.

⁵⁵ Srov. FRANTIŠEK. *Gaudete et exsultate: Apoštolská exhortace o povolání ke svatosti v současném světě* (z 19. března 2018), Praha: Paulínky, 2018, čl. 164–165, 166–177; dále srov. IGNÁC z LOYOLY, *Duchovní cvičení*, přel. Robert Kunert SJ, Velehrad: Refugium, 2005, čl. 329–336.

řídít se biblickým „všecko zkoumejte, dobrého se držte, zlého se chraňte v každé podobě“ (1 Sol 5,21–22).

4. ALTERNATIVNÍ SPIRITUALITA JAKO „ZNAMENÍ DOBY“

Pastorální konstituce *Gaudium et spes* chápe znamení doby nikoli jako pouhé sociologické jevy, ale jako události a procesy, jejichž prostřednictvím se odhalují hlubší otázky člověka a v nichž je církev vyzývána k rozlišování. Církev při tom nemá být „soudcem světa“, nýbrž společenstvím, které naslouchá dějinám, učí se rozpoznávat působení Ducha svatého a zároveň reflektovat vlastní poslání a věrohodnost.⁵⁶ Znamení doby tedy nevypovídají jen o světě, ale také o samotné církvi. Právě v tomto smyslu může církev číst alternativní spiritualitu jako významné znamení současné doby, a to nejen jako fenomén stojící vně církve, ale také jako zrcadlo, které ukazuje potřeby dnešního člověka, ale i určité problematické stránky křesťanského prostředí, jak bude následně ukázáno na příkladu dříve zmíněných tří přístupů k alternativní spiritualitě.

Prvním z nich je *alternativní spiritualita* chápáná jako *touha po hlubší spiritualitě, po smyslu*. Ta je dokladem toho, že ani v sekulární společnosti nezmizela potřeba přesahu, spirituální zkušenosti a existenciálního zakotvení. Tváří v tvář světu, který je stále více fragmentovaný, v němž se rozpadají tradiční jistoty, slábnou společné rámce smyslu, mezilidské vztahy se často stávají křehkými a nestabilními a společnost je zahlcena výkonem, informacemi a neustálou proměnlivostí, hledají mnozí lidé něco, co by jejich život znovu sjednotilo, ukotvilo a dalo mu hlubší smysl. Proto lze tuto formu spirituality chápat jako znamení doby v koncilním smyslu. Ukazuje totiž, že alternativní spiritualita zde funguje jako určitý „jazyk hledání“, kterým mnozí lidé dnešní doby vyjadřují své potřeby v situaci, kdy pro ně tradiční náboženské formy přestaly být samozřejmé nebo srozumitelné.

Tento fenomén tak mj. ukazuje, že řada lidí již nevnímá církev jako prostor, v němž by mohla svobodně hledat, sdílet své existenciální otázky a zakoušet hlubší duchovní zkušenost. Alternativní spiritualita proto může být pro církev výzvou k sebereflexi. Církev se může ptát, zda někdy nepředkládá víru více jako soubor odpovědí, než jako cestu, zda

⁵⁶ Srov. GS 4.

dostatečně akcentuje i zkušenostní a mystickou dimenzi křesťanství, zda opravdu naslouchá existenciálním otázkám současného člověka, zda umí i lidem mimo církev nabídnout prostor pro ticho, kontemplaci a duchovní doprovázení. Zda např. umí vytvářet rituály pro širší škálu životních situací, než je obvyklé, aby je lidé nemuseli hledat v různých podobách alternativní spirituality.

Alternativní spiritualitu lze rovněž chápat jako pastorační výzvu pro církve ke změně komunikačního stylu, k nové formě dialogu, proměně farností z uzavřených „klubů“ v otevřená společenství, v nichž jsou vítáni i pochybující, hledající či „jinak věřící“, aniž by se cítili být manipulováni. Je výzvou pro pastorační práci, aby hledala způsob, jak respektovat individuální cestu jedince při zachování vlastní identity, ale také jak přeložit své poselství do jazyka, který je schopen reflektovat zkušenost současného člověka. V této souvislosti připomeňme, že mnoho forem alternativní spirituality dává prostor ženám a ženské archetypální energii, což ostře kontrastuje s patriarchální strukturou církve. I v tomto směru může být alternativní spiritualita pro církve znamením doby, neboť ukazuje potřebu znovuobjevit a tematizovat mateřské a pečující rysy Boha, které jsou v křesťanské tradici přítomné, ale často opomíjené.

Druhou zmíněnou podobou alternativní spirituality je tzv. *angažovaná* či *solidární spiritualita*. Lze ji chápat jako znamení rostoucího vědomí vzájemné provázanosti a odpovědnosti za svět. Tento proud alternativní spirituality je výrazem potřeby propojit spiritualitu s ekologickou odpovědností a solidaritou. Reaguje na zkušenost ekologické krize, odcizení, konzumerismu a vytrácení se mezilidské solidarity. Tato témata jsou blízká důrazům papeže Františka v encyklikách *Laudato si'* a *Fratelli tutti*, v nichž papež apeluje na odpovědnost člověka za planetu, kritizuje destruktivní vztah moderní civilizace k přírodě a vyzývá k péči o společný domov. Angažovaná alternativní spiritualita tak může nacházet společnou řeč s křesťany v otázkách ochrany přírody, sociální spravedlnosti nebo solidarity s chudými a utiskovanými.

Angažovanou alternativní spiritualitu lze považovat za znamení doby především proto, že ukazuje rostoucí nespokojenost s čistě technokratickým a materialistickým pojetím reality. Moderní člověk stále silněji vnímá, že ekonomický růst, výkon a technologický pokrok samy o sobě nezaručují smysluplný život ani harmonii ve společnosti. Objevuje se potřeba nového vztahu k přírodě, k tělu, ke komunitě i k vlastnímu nitru. Podobně jako zmíněné papežské encykliky kritizuje angažovaná

alternativní spiritualita individualismus, konzumerismus a logiku neo-mezeného výkonu. Pro církev může být impulzem, aby hlouběji promýšlela potřebu propojenosti veškerého života, solidarity a odpovědnosti za celek, k čemuž ji opakovaně vyzýval i papež František, když požadoval, abychom naslouchali jeden druhému, abychom „v naší mentalitě nebyli ‚oni‘ a ‚tamti‘, nýbrž jen ‚my‘“.⁵⁷ Křesťané, jejichž úkolem je žít svůj život z víry pro druhé, mohou promýšlet, co prakticky znamená sdílet se všemi lidmi jejich „radosti a naděje, smutky a úzkosti“,⁵⁸ tvořit se všemi lidmi „jednu lidskou rodinu, jako souputníci s tímž lidským tělem, jako děti jedné země, která je naším společným domovem...“.⁵⁹

Angažovaná alternativní spiritualita je znamením doby proto, že klade církvi otázku, zda se dostatečně věnuje problematice klimatické odpovědnosti jako jednoho z pilířů udržitelného rozvoje. Důsledky klimatické změny totiž nejvíce dopadají na chudé, proto papež František opakovaně zdůrazňoval, že ekologická krize je úzce spjata se sociální krizí.⁶⁰ Angažovaná alternativní spiritualita jako znamení doby poukazuje na životní styl řady lidí, křesťany nevyjímaje, který odhaluje strukturální hřích kultury konzumu a krátkozraké ekonomiky zaměřené pouze na produkci a spotřebu. Stává se zrcadlem duchovní krize moderního člověka, který často „má vše“, ale ztrácí vztah k daru stvoření.

Encyklika *Laudato si'* proto zdůrazňuje potřebu „nového životního stylu“, který by obnovil vděčnost a úctu k přírodě jako Božímu daru⁶¹ a vyzývá k „ekologické konverzi“⁶² – všichni lidé a zejména křesťané se mají stát správci, nikoli spotřebiteli světa a svým příkladem přispívat k ekologické spravedlnosti a integritě stvoření. Angažované alternativní proudy tak vyzývají církev k reflexi otázek spravedlivého využívání zdrojů, společenské a ekologické odpovědnosti a společného dobra. Jsou rovněž otázkou pro křesťany, zda je jejich jednání a životní styl v souladu s jejich vírou a odpovědností, kterou mají vůči Bohu, bližním a službě Božímu království. Podobně jsou podnětem i pro církev, aby se podívala

⁵⁷ FRANTIŠEK, *Fratelli tutti: Encyklika o bratrství a sociálním přátelství* (z 3. října 2020), Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2021, čl. 35.

⁵⁸ GS 1.

⁵⁹ FT 8.

⁶⁰ Srov. FRANTIŠEK, *Laudato si': Bud' pochválen. Encyklika o péči o společný domov* (z 24. května 2015), Praha: Paulínky, 2015, čl. 48–52.

⁶¹ Srov. tamtéž, čl. 203–208.

⁶² Srov. tamtéž, čl. 216–221.

na svou vlastní úlohu a odpovědnost ve světě a položila si otázku, jak může v praxi učinit evangelium nástrojem spravedlnosti a solidarity.

Třetí z uvedených podob alternativní spirituality, *konspiritualitu*, lze považovat za znamení hluboké krize důvěry, která charakterizuje pozdně moderní společnost, kdy mnozí lidé ztratili důvěru v instituce jak politické, tak mediální, vědecké, ale i náboženské. V nejistém a rychle se proměňujícím světě proto roste potřeba jednoduchých vysvětlení a pocitu kontroly. Konspirační narativy nabízejí srozumitelný obraz reality, současně poskytují pocit výlučnosti těm, kdo „znají pravdu“. Konspiritualita může být považována za znamení doby mj. proto, že ukazuje proměnu vztahu k pravdě. V digitální kultuře a prostředí sociálních sítí se pravda stále méně opírá o společně sdílené autority nebo odborné poznání a stále více o subjektivní přesvědčení, intuici a osobní „prožitek pravdy“. Tento radikalizovaný subjektivismus se může snadno propojit s alternativní spiritualitou zaměřenou na „vnitřní vědění“ a osobní autenticitu. Pandemie covidu-19 tento fenomén zřetelně ukázala. Některé konspirační narativy našly během covidu silnou odezvu i mezi částí křesťanů. Duchovní jazyk se propojil s představou skrytého boje mezi dobrem a zlem, manipulace elit a „probuzení“ těch, kdo údajně prohlédli pravou podstatu reality; propojil se se strachem, nedůvěrou a ideologickou polarizací.

Konspiritualita se tak pro církev stala znamením doby, neboť fungovala jako zrcadlo, v němž se odrazily nejen problémy alternativní spirituality, ale i části dnešních křesťanů, a to nejen laiků, ale i kleriků: nedostatek rozlišování, důrazu na kritické myšlení, identitární pojetí víry nebo oslabené vědomí sociální odpovědnosti. Ukázalo se, že religiozita nemusí automaticky znamenat zralou víru, náboženský jazyk může být používán ideologicky, víra může sklouznout k magickému myšlení a může existovat hluboký rozpor mezi deklarovanou vírou a praktickou láskou k bližním.

Konspiritualita odhaluje hlubší existenciální situaci současného člověka: strach, dezorientaci, osamělost a potřebu smyslu v nejistém světě. Člověk dnešní doby nehledá jen informace, ale také narativ, který by jeho zkušenost učinil srozumitelnou. Pro církev může být užitečné ptát se, proč jsou tyto konspirační narativy pro řadu lidí, dokonce i některé křesťany, tak přitažlivé. Může se učit rozpoznávat a reflektovat hlubokou krizi důvěry, která prostupuje současnou společností a vnímat konspiritualitu jako symptom pocitu ohrožení, ztráty orientace a bez-

moci. Konspiritualita může zároveň církvi naléhavě připomenout, že víra potřebuje nejen náboženskou identitu, ale také duchovní zralost, schopnost rozlišování a vědomí odpovědnosti za společné dobro.

Skutečnost, že se stoupenci alternativní spirituality zpravidla o církve, o křesťanství nezajímají, neboť mnozí z nich mají zkušenost, že jim instituce včetně církve nenaslouchají nebo nenabízejí srozumitelný rámec pro interpretaci současného světa, případně jsou přesvědčeni, že tradiční náboženský jazyk již nedokáže vyjádřit jejich existenciální zkušenost,⁶³ je pro církev cennou zpětnou vazbou. Jestliže jsme v úvodu článku zmínili, že církev přijímá pomoc od světa, pak v případě těchto aktérů může být takovou pomocí, „zpětným vlivem“ jejich nezáměr, který ukazuje, že tito lidé církvi nerozumí a nevěří jí. Církev v tom může spatřovat znamení doby, které ji vyzývá, aby se pro lidi mimo své struktury stávala srozumitelnější a aby hlouběji promýšlela svůj pastorační úkol.

Alternativní spiritualita vybízí rovněž k prakticko-teologické reflexi, neboť z ní plynou důsledky pro církev a její pastorační práci. Církev by měla promýšlet způsob, jakým mohou křesťané žít svůj život z víry pro druhé a realizovat Zerfašovu „pastorační přítomnost“ (*Pastoral der Präsenz*)⁶⁴ ve světě, v němž se mísí agnosticismus, areligiozita s nejrůznějšími proudy alternativní spirituality.

Popularita alternativní spirituality zároveň ukazuje, jak silná je dnes potřeba ticha, meditace, vnitřního života, práce s emocemi, celistvosti člověka. Mnoho lidí nachází tyto prvky spíše v různých proudech alternativní spirituality, než v církevním prostředí. To může být pro církev výzvou, aby znovu objevila bohatství vlastní mystické a kontemplativní tradice, neboť křesťanství disponuje hlubokou zkušeností kontemplace, rozlišování, práce s nitrem, duchovního doprovázení, modlitby. Přesto někdy působí dojmem, jako by redukovalo víru především na morální či institucionální rovinu. I zde může alternativní spiritualita poskytovat církvi důležitou zpětnou vazbu.

Předpokladem však je otevřený přístup ze strany církve směrem k zastáncům alternativní spirituality. Přezíravost, strach či lhostejnost znamenají promarněnou příležitost k vytváření spojení v oblastech, kde jde o záchranu planety, solidaritu či lidskou důstojnost. Alternativ-

⁶³ Srov. VÁCLAVÍK, „Pandemie jako výzva a zkouška,“ s. 45, 49.

⁶⁴ Srov. ROLF ZERFASS, „Volk Gottes unterwegs: in der Fremde, unter den Völkern,“ in *Handbuch Praktische Theologie: Grundlegungen*, sv. 1, ed. Herbert Haslinger, Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 1999, s. 167–177.

ní spiritualita by neměla být vnímána primárně jako ohrožení – „stejně jako cokoli, co člověk dělá, umí generovat nebezpečné a okrajové jevy, ale nedělá to o nic více ani o nic méně než jakékoli jiné náboženství“.⁶⁵ Měla by být proto spíše podnětem k sebereflexi, k tvořivé spolupráci se všemi lidmi dobré vůle na obnově světa i k novému promýšlení toho, jak dnes hlásat evangelium člověku, který se sice vzdálil církvi, ale nepřestal hledat hlubší rozměr života. K tomu ostatně vyzývá i papež Lev XIV., který se obrací na „všechny katolické věřící, všechny křesťany, všechny muže a ženy dobré vůle s naléhavou výzvou: postavme člověka do středu našich rozhodnutí“, naším úkolem je „být budovateli společenství, ne architektky babylonské věže“ (*Baumeister der Gemeinschaft zu sein, keine Architekten von Babel*).⁶⁶

ZÁVĚR

Alternativní spiritualita ve svých různých podobách dnes běžně existuje vedle křesťanství, stala se z kontrakultury kulturou dominantní a dotýká se nejrozličnějších oblastí života od lékařství, vědy, umění, náboženství, až po politické a ekologické vědomí. Ovlivňuje životní styl mnoha lidí a křesťané se setkání s ní nemohou vyhnout.⁶⁷ Pro církev a její pastorační je proto důležité chápat alternativní spiritualitu nikoli jako pouhý diskurs vymezující se vůči diskursu křesťanskému, nýbrž jako komplexní fenomén, jehož světonázorové základy je třeba poznat a porozumět jim, tedy upřednostnit cestu rozlišování, dialogu a vzájemného učení. To je důležité zvláště dnes, kdy alternativní spiritualita představuje pro mnohé lidi prostor pro hledání vlastní identity, transcendence a životní orientace, a to mimo tradiční náboženské instituce.

Předložený článek reflektuje tuto skutečnost pomocí tří vybraných přístupů k alternativní spiritualitě, které zároveň zkoumá jako možná znamení doby pro církev. Z analýzy uvedených přístupů rezultuje závěr, který je zároveň odpovědí na otázku položenou v názvu článku, a sice:

⁶⁵ Kostičová, „Se Zuzanou Kostičovou o tom, proč tomu nemáme říkat ezo,“ s. 38.

⁶⁶ LEV XIV., *Magnifica humanitas: Enzyklika über die Bewahrung des Menschen im Zeitalter der künstlichen Intelligenz* (z 15. května 2026), čl. 16, <https://www.vatican.va/content/leo-xiv/de/encyclicals/documents/20260515-magnifica-humanitas.html> [cit. 3. 6. 2026].

⁶⁷ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO KULTURU – PAPEŽSKÁ RADA PRO MEZINÁBOŽENSKÝ DIALOG, *Ježíš Kristus, nositel živé vody*, s. 3, 17.

1.) alternativní spiritualita představuje významný projev současné náboženské transformace a je legitimním objektem teologického zkoumání v rámci konceptu žitého náboženství (*lived religion*). 2.) Pro křesťany a pastorační praxi církve představuje tento fenomén zásadní výzvu k naslouchání, neboť funguje jako zrcadlo odhalující nenaplněné spirituální, existenciální, emocionální a psychosomatické potřeby člověka dnešní doby. 3.) Alternativní spiritualita zároveň vyžaduje kritické rozlišování duchů (*discretio spirituum*). To je nezbytné zejména v těch rovinách, v nichž se esoterický světónázor spojuje s konspiračními narativy. 4.) Vybrané proudy alternativní spirituality, zejména v podobě tzv. angažované spirituality, mohou být pro křesťany partnerem v dialogu. Sdílené holistické vědomí propojenosti světa a citlivost vůči utrpení se v praxi setkávají s křesťanským konceptem integrální ekologie a sociální spravedlnosti, jak je formulují např. encykliky *Laudato si'* a *Fratelli tutti*. 5.) Autentická křesťanská odpověď na rozmach alternativního milieu musí tvořivě spojovat radikální pastorační otevřenost s vědomím vlastní teologické identity. Pouze věřící pevně zakotvení ve znalosti vlastní tradice dokáží přistupovat k hledajícímu člověku bez ochromujícího strachu, výsměchu či apriorního opovržení a zapojit se do dialogu, který nevede k synkretické ztrátě identity, ale k budování spojení ve prospěch ochrany společného domova.

Předložený článek tak ukazuje, že cesta církve v pluralitní společnosti nemůže být cestou budování rigidních obranných zdí, nýbrž cestou kultivace naslouchání, rozlišování, dialogu a bratrství, která dokáže v pluralitě náboženského trhu identifikovat legitimní touhu člověka po plnosti života, tedy cestou, kterou ji pro třetí tisíciletí vytyčil papež František.

A Journey Through the Looking Glass: Alternative Spirituality and Why Christians Should Care About It

Keywords: Christianity; Spirituality; Subjective Turn; Alternative Spirituality; Engaged Spirituality; Conspectuality; Signs of the Times

Abstract: The article deals with the phenomenon of alternative spirituality and in connection with it asks the question of why Christians should be interested in alternative spirituality. It presents three possible perspectives on alternative spirituality that Christians should reflect on in view of their responsibility for today's world, solidarity with the entire

human family, but also the need for a critical attitude towards undesirable development trends. In this context, it first deals with alternative spirituality as a desire for deeper spirituality, for meaning. It then presents the concept of alternative spirituality as an engaged spirituality and finally deals with the phenomenon of conspirituality. The article also demonstrates in what sense these three perspectives on alternative spirituality can be regarded as signs of the times for the Church.

Mgr. et Mgr. Jana Maryšková, Ph.D.
Lidická tř. 479/63
370 01 České Budějovice
autorka působila na Teologické fakultě
Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
janamarys@seznam.cz